THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Established 1910. Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

ווער וועט פארנעמען ווייצמאנס פלאץ?

וועד וועט ווערן דער ציוניסטישער פירער אויף דר. ווייצמאנס אָרט? דאָס איז איצט די פראגע וואָס אינטערעסירט אלע די וואָס זיינען מער אָדער ווייניקער פאראינטערעסירט אינ'ם ציוניזם, ווי זיינע אָנהייבער אָדער קעגנער.

דר. ווייצמאן האָט שוין נים איין מאָל פאר דער צייט פון זיין פירער־שאפט רעזיגנירט אָדער פארגעשלאָגן זיין רעזיגנאציע. אָבער יעדן מאָל איז די געדראעטע רעזיגנאציע נים מאטעריאליזירט געוואָרן: די ציוניסטישע מאסן האָבן אים געצוואונגען אָנצוהאלטן ווייטער די פירערשאפט. און מען האָט אים דערפאר געגעבן פאקטיש א פרייע האנט אָנצופירן זיין פאָליטיק, ווי ער האָט זי פארשטאנען.

דאָס איז נים געווען דערפאר, ווייל מען איז געווען באזונדער צופרידן פון זיין פאָליטיק. גיכער איז דאָס געווען דערפאר, ווייל מען האָט נים גע־קאָנט געפינען קיין פאסיקערן פירער ווי דר. ווייצמאן.

דר. ווייצמאן איז א מענש פון פשרות. זיין פאָליטיק פון קאָמפּראָמיסן האָט זיך איינגעדריקט נים נאר אין זיין איינערלאכער פאָליטיק, — הן אין זיינע באציאונגען צו דער בריטישער רעגירונג און הן אין זיין ארבעט פאר דער גרינדונג פון דער אידישער אגענטור, — נאר אויך אין דער אינערלא־כער ציוניסטישער פירערשאפט. ער איז אפשר דער איינציקער מענש אין דעם אויבנאן פון דער ציוניסטישער באוועגונג, וואָס קאָן האלטן צוזאמען די צאלרייכע ציוניסטישע ריכטונגען. נים דערלאָזנדיק צו קיין שפאלטונגען.

בכלל איז יעדע איינע פון די ריכטונגען נים געווען צופרידן איינגאנצן מיט דר. ווייצמאנס פאָליטיק און פירערשאפט. אנדערש קאָן עס נים זיין. ווען א פירער זוכט צופרידן צו שטעלן אין א געוויסער מאָס אלע ריכטונגען, קאָן ער קיינעם נים צופרידן צו שטעלן. די מזרחיס, למשל, האָבן נים געקאָנט זיין צופרידן, ווי דר. ווייצמאן האָט נאָכגעגעבן געוויסע ארבעטער אָדער רונגען, וואָס זיינען זיי נים געווען צום האַרצן; און, פארקערט, די ארבעטער האָבן נים געקאָנט זיין צופרידן מיט דר. ווייצמאנס מזרחי־סטישע פאָדערונגען.

יעדע ריכטונג האָט אָבער געמוזט פילן, אז ווען דר. ווייצמאן זאָל רעזיגנירן, וועט זיין אָרט פארנומען ווערן פון איינעם מיט א מער אויסגע־שפּראָכענער ריכטונג, און אז דאָס קאָן דערנאָך פירן צו א שפאלטונג אין די ציוניסטישע רייען. נים נאר האָט יעדע ריכטונג געהאט אורזאכן מורא צו האָבן אז זי וועט קאָנען קריגן נאָך ווייניקער פון אן אנדער פירער. נאר קיינער האָט אויך נים געוואָלט קיין שפאלטונג, וואָס וואָלט זייער אָפּגע־שוואכט דעם ציוניזם נים נאר אינערלאָך. נאר אפשר הויפּטזעכלאך כלפי חוץ, אין זיין פאָליטישער באדייטונג פאר דער וועלט. ווי א פאראייניקטער פראָנט פון אלע אידישע שיכטן.

עס איז דערפאר גאנץ זיכער, אז נאָך איצט, נאָכ'ן דורכפאל פון דר. ווייצמאנס אויסערלאָכער פאָליטיק, וועלן ווייטער נעמאכט ווערן פארזוכן צו פארהאלטן אים ביי דער פירערשאפט צוליב דער אינערלאכער נאצקייט פון דער באוועגונג. עס איז אָבער נים וואַרשיינלאך, אז דר. ווייצמאן זאָל דאָס מאָל ווידער לאָזן זיך איבערבעטן אין פנים פון דער שטארקער אָפּאָזיציע וואָס האָט זיך אנטוויקלט צו זיין פירערשאפט אפילו אין די רייען פון דער אלגעמיין ציוניסטישער ריכטונג.

האָט שוין לארד מעלסשעט א קורצע צייט פאר זיין טויט דורכגע־שריבן זיך מיט דעם פירער פון די דייטשע רעוויזיאָניסטן, דר. באדנהיימער. קריטיקירנדיק דר. ווייצמאנס פאָליטיק און פאָדערנדיק א נייע פירערשאפט. פעסטפילדס ווייטער פאפיר האָט אויך פארשארפט די אָפּאָזיציע צו אים אין פוילן, און א רומענישע ציוניסטישע קאָנפערענץ האָט נאָר־וואָס באשלאָסן צו פאָדערן פון די רומענישע דעלעגאטן צום קומענדיקן ציוניסטישן קאָנ־גרעס צו שטימען קעגן ווייצמאנען.

שטארקע אומצופרידענהייט הערשט איצט אויך מיט ווייצמאנס פי־רערשאפט אין די רייען פונ'ם אמעריקאנער ציוניזם. דאָס האָט אגב געפונען אן אויסדרוק אין דער פארשפּרייטונג פונ'ם רעזוליטאטן. וועלכער איז ביז איצט באשטאנען בלויז פון עטלאכע פירער. אָן אן ארמיי. און וועלכער האָט שוין איצט עטוואָס ענלאכעס אויף א באוועגונג. מיט אָרגאניזאציעס אין פארשיידענע שטעטס אין די פאראייניקטע שטאטן און קאנאדע.

דר. ווייצמאן קאָן דערפאר דערוואַרטן זיין הויפּט שטיצע דוקא נים אין די רייען פון זיין איינענער פארטיי. נאר נאָר פון דער אָפּאָזיציע. — ניכער פון אלץ פון די ארבעטער און די מזרחיס. וועלכע וועלן מורא האָבן פאר'ן אויסבייס אויף "אן ערגערן פריץ". אונטער אזעלכע אומשטענדן איז עס נים וואַרשיינלאך, אז דר. ווייצמאן זאָל קאָנען באוואוינען ווערן צו לאָזן זיין נאָמען שטיין אויפ'ן צעטל פון קאָנדידאטן פאר דער פירערשאפט.

וואָלט עס נאָך געלונגען דר. ווייצמאנען צו פארענדיקן ביז'ן ציוניס־טישן קאָנגרעס די פארהאנדלונגען מיט דער בריטישער רעגירונג מיט דער־פאָלג. אזוי אז ער זאָל קאָנען קומען צום קאָנגרעס ווי א זיגער. דאן וואָלט ער אפשר נאָך געקאָנט באוואוינען ווערן ארויסצושטעלן ווידער זיין קאנדידא־טור. דער־רעזולטאט פון די דאָזיקע פארהאנדלונגען איז אָבער נאָך אין שטארקן צווייפל: עס איז א גרויסער ספק אויב זיי וועלן פארענדיקט ווערן ביז'ן קאָנגרעס. און אויב זיי וועלן בכלל פארענדיקט ווערן אָן א צוזאמענברוך

ווער זשע וועט דאן פארנעמען דר. ווייצמאנס פלאץ?

די ציוניסטישע פירערשאפט איז גאנץ רייך מיט אנגעזעענע נעמען. דער חסרון איז אָבער וואָס אָדער זיי אליין האָבן מורא פאר דער גוואלדיק שווערער הכבדה און אחריות פון דער פירערשאפט. אָדער זיי זיינען נים ראוי צו ווערן די פירער פון א באוועגונג וואָס באשטייט פון פארשיידענע ריכטונ־גען, פרייוויליק צוזאמענגעבונדן, צוליב זייער פשרות'לאָזיקייט.

וולאדימיר זשאבאטינסקי איז איינער פון די פירער, וואָס וואָלט נערן אנגענומען די ציוניסטישע פירערשאפט. אויף דעם קומענדיקן קאָנגרעס וועט ער זיכער האָבן א גרעסערע אנהייבנגערשאפט. זיי ווען פריער. עס איז אָבער זיכער. אז סיי די ארבעטער און סיי די פראָגרעסיווערע עלעמענטן אינ'ם ציוניזם בכלל וועלן אים זייער שטארק באקעמפן. דאָס רעוויזיאָניסטישע פראָגראם. וואָס האָט מער צו טאָן מיט אויסערלאכער פאָליטיק ווי מיט אינערלאכער בוי־ארבעט. וועט בכלל נים קאָנען געשטיצט ווערן פון די מייסטע ציוניסטן באזונדערס איצט. ווען די אויסערלאכע פאָליטיק פונ'ם ציוניזם איז דורכגעפאלן און כ'איז דאָ א שטימונג צו פארשטארקן די אינער־לאכע ארבעט. אנשטאט צו פארשווענדן אזוי פיל אומזיסטע ענערגיע אויף אויסערלאכער פאָליטיק.

אנדערע נעמען וואָס ווערן דערמאָנט פאר דער פירערשאפט זיינען — פנחס רוטענבערג און הערי סאכער. דער ערשטער וואָלט אפשר געווען מער אָנגענעמבאר ווי ווער כ'איז אנדערש. אָבער עס איז א גרויסער ספק, אויב ער וועט וועלן נעמען אויף זיך די שווערע לאסט. וואָס איז שייך סאכערן, איז ער זיכער נים אָנגענעמבאר פאר די ארבעטער גרופּירונגען. וועלכע האָבן נעקעמפט אויפ'ן לעצטן קאָנגרעס פאר זיין אויסשליסונג אפילו פון דער עק־זעקוטיווע.

דאָס איז אזוי דערווייל בלויז אן ענין פאר ספּעקולאציעס. די דאָזיקע זייער ערנסטע פאר דער ציוניסטישער באוועגונג פראגע וועט זיכער פארנע־מען איינעם פון די ערשטע ערטער אויף דעם קומענדיקן ציוניסטישן קאָנ־גרעס. קארלסבאד.

שטוינענדיקע גרויזאמ־קייטן וואָס ווערן באַ־גאנגען אין דער מלח־מה אין כינע

שוין עטלאכע יאר, אז די געשעענישן אין כינע האלטן די גאנצע וועלט גע־שפאנט און ציען צו זיך צו, טאָג איין, טאָג אויס, די גרעסטע אויפמערקזאמקייט די מלחמות זיינען דארט אומאויפערלאך. עס האָבן זיך געשאפן צדדים און כינע־ער שלאָגן זיך מיט זייערע כינעזישע ברידער, און עס הערשט א מורא'דיקער ביתרער קריג. דאָס לאנד געפינט זיך אין א רואינע און מיליאָנען מענשן, אין פארשיידענע טיילן פון כינע ווייסן די שטוינענדסטע געשיכטעס, איינע שרעק־לאכער פון דער אנדערער. און מיר, וועלכע וואוינען אין ווייטע לענדער, ווי־לען וויסן, וואָס געוויר, ווי אזוי און אויף וויפיל די געשיכטע און די גרויזאמ־קייטן זיינען אמת.

אט א דאָס דערציילט אונז אין אן ארטיקל אריעל וואַרדזשעס.

אריעל וואַרדזשעס איז פון פאך א קריגס־קאָרעספּאנדענט. בעת דער וועלט מלחמה איז ער געווען אין ענגלישע אומ־ליטער. שיקנדיק דורך פאטאָגראפיעס און שילדערונגען פון די שויערלאכסטע פאָ־סירונגען און סצענעס אויפן פראנט.

האָט אריעל וואַרדזשעס לעצטנס רוכבגעמאכט די טארגישסטע טעג פון דעם כינעזישן קריג. ער האָט געלוסן הונגער און ער האָט זיך געפונען אונ־טער דער גרעסטער נעפאר. געפיינערדיק זיך אין טשאָטשאָוו, א שטאָט וועלכע איז 68 טעג געווען באלאגערט. דורך כינעזי־שע מיליטער. ער האָט איבערגעלעבט אן א שיער טראגישע מאָמענטן, ווען זיין לעבן האָט נעהאנגען אויף א האָר. דערפאר אָבער איז ער ארויס א קראנקער, אנגעגרייפן דורך א. בעפעלאכער מאלא־ריע, און שוין א איינגערע צייט אז ער ליגט אין א נירוואַרקער שפּיטאל.

אריעל וואַרדזשעס דערציילט א סך זאכן, וואָס ווירקן ווי בלוטיקע עפּיזאָ־דען פון א סענסאציאָנאלער פילם. די שענסטע פון זיי זיינען טאקע פון דער שטאט טשאטשאוו.

אט איז איין עפּיזאָד: די באמבאר־דירונג האָט זיך פרימארן צו איינגע־שטילט, נאָר נעדוייערט האָט עס נישט לאנג. פלוצלונג האָט זיך אָפּגערוקן א נעשריי פון א מיליטעריש צוג. קולות, דשעסטיקולאציעס, גוואלדן און א מיידל.. דאָס נעשריי איז געווען אלץ שרעקלאָ־כער. וואָס האָט פאסירט? מיר זיינען אוועק אויפ'ן פלאץ פון טומל און מיר האָבן דערזען א סך סאלדאטן, צווישן זיי א יונג מיידל. בין דער זייט — דער פאטער אירער, אן אלטער מאן. ביי א וואנאן איז נעשטאנען א זעלנער. ער איז געווען גליבינגליטיק אין ער האָט נישט אויף איר פאטער. דאָס מיידל האָט אָבער געמאכט שרעקלאכע קולות — דער זעל־נער האָט זי פארגוואלדיקט. דער טאטע, ביי איר זייט, האָט געבעטן רחמים — מען זאָל באשטראפן דעם זעלנער, דעם פארבריכער. דאָס אלעס האָט געדויערט זייער ווייניק. עס איז באלד אנגעקומען דער ענגעראל טטור, א באריטער מאן, אן ענערגישער און א שטרייענגער ביז נאָר. ער האָט אויסגעהערט דאָס געוויין פון דעם אלטן און ער האָט באלד געטאָן דעם זעלנער זיין רעכט — דער ענגעראל האָט ארויסגעטראָגן אן אורטייל, אז מען זאָל דעם סאלדאט תיכף ומיד אראפּהאָן דעם קאפּ! און מערקווירדיק: דער אור־טייל האָט קיינעם נים איבעראשט: מען האָט אים אויפגענומען, ווי א געוויינלאָ־כע זאך...

פונדעסטוועגן האָט קיינער פון די סאלדאטן זיך נישט נעכאפּט צו אויספי־רען דעם אורטייל. דאָס האָט אָבער גע־טאָן א פריינט פון דער מיידל. ער איז אוועק און אין עטלאכע מינוט ארום איז ער צוריקגעקומען און ער האָט מיט זיך געבראכט א גרויסן מעסער, וואָס איז גע־נעפעסטיקט צו א שטיק האָלץ, אז עס האָט נעמאכט דעם איינדרוק פון א מאָ־שינקע צו שניידן פאפּיר.

דער פאראורטייל־טער סאלדאט האָט זיך רואיק צוגעקוקט צום מעסער, וואָס האָט באדארפט איבערהאקן זיין האלז, און... ער האָט געבעטן ביי זיינע חברים א פאפּיראָס, און א שוועבעלע און א גלאָז ווייַן... אז ער האָט אויסגע־טרונקען דעם ווייַן און ער האָט אויסגע־רעכערט דעם פאפּיראָס האָבן זיך צוגע־רוקט די וואך סאלדאטן און זיי האָבן דעם סאלדאט געהייסן קניען און זיי האָ־בען אים אראפּגענומען די היטל. דער סאלדאט איז געבליבן אומבאוועגלאך. אין יענעם מאָמענט האָבן זיינע חברים באמערקט אז ער טראָגט אין לעבל פון לאָף א זילבערנעם קנעפּל, וואָס איז געגילדעט. דאָס האָט א הויב געטאָן 3 סאלדאטן און די פלעצער. זיי זיינען צו־געלאָפן, האָבן א רים געטאָן דעם אייג־נעבויגענעם סאלדאט פאר דעם מונדיר און איינער מיטן אנדערן האָט זיך גע־נומען שלאָגן, וועמען דאָס קנעפּל זאָל נעהערן. און בעת דער סעענע האָבן די וואך סאלדאטן זיך אָפּגערוקט, נישט אריינמישנדיק זיך.

נאָכדעם האָט זיך אנגעהויבן די עק־סעקוציע. מען האָט אויסגערופן, וועל־כער זעלנער עס זאָל זיין דער הענקער. פאר דעם האָט מען אנגעבאָטן א סומע וואָס מאכט אויס אויף אונזער געלט 5 דאָלאר. עס האָט זיך אויף באלד געפונען א בעלן. ער איז ארויס און ער האָט נענומען דעם מעסער אין די הענט. דער זעלנער טטור האָט ביינעוואוינט דער עק־זעקוציע. די "ארבעט" פון דעם תליין איז אים נישט געפעלן געווארן. דער הענ־קער האָט נישט געהאט קיין אנונג אין דער שרעקלאכער מלאכה, ווייל ער איז געווען יונג און אומדערפאָרן, אָבער ער האָט זיך דאָך געפרוווט לערנען אויף דעם קערפּער פון זיין איינענעם חבר. מען האָט דעם פאר'משפּט'ן געצוואונגען א סך מאָל צו קניען און דער אומדערפאָרע־נער הענקער האָט עטלאכע מאָל געטוטן האקן מיטן מעסער אלץ שטאקערער, ביז דער קאפּ איז אראפּגעפאלן מיט א טראסק אויף דער ערד.

דער גלח האָט זיך פארטראכט. שווייי־גענדיק האָבן מיר פארגעזעצט אונזער טרויעריקן שפּאציר דורך די שרעקלאכע ערטער פון דער איינקוויזיציע. אט דאָ, אנטקעגן אונז, הייבט זיך אָן א טונקל זייט־טיק געסל, דורך וועלכן מ'האָט געשלעפּט די שולדיקע צו דער אויספאָרשונג: דאָ האָבן זיי זיך געקאָרטשעט אין אומסמענ־לאכע ליידן אונטער די טייוולאנישע אויגן פון תליינים. אויף די ווענט, איבער די קעפּ פון די אומגליקלאכע, זיינען געווען אויפ־געהאנגען אין די הונדערטער קרייצן, ענ־לאכע דראעגדע שווערדן: ס'איז געווען די "וויא דאָלאָראזא". דער וועג פון ליידן און פיין פון אָט די קרושים. איצט נעפי־נען מיר זיך פאר'ן גרויסן פלאָץ, וואו, דער קעניג און דאָס פאָלק פלעגן זיך צוזוים־זאמלען, כדי זיך צו צוקוקן צו די פייערלאָ־כע אויטאָדאָפּעס. אויף דעם דאָזיקן אָרט פלעגט מען ברויינגען צופירן די הונדערטער פאר'משפּט'ע, אנגעטאָן. אין זייערע חרטה־העמדלאך. חדשים לאנג דאָ מען זיי צו־ערשט געפייניקט אויפ'ן אכזריות'דיקן אופן. די "אפּטרייניקע" האָט מען פארמוי־טיקט לעבעדיקערהייט. מ'האָט אפילו די ערט לעבעדיקערהייט. מ'האָט אפילו די טויטע נים געלאָזט צו רו. די פאר'חש'טע האָבן געקאָנט ווערן גע'משפּט נאָך זייער טויט. אין די גרויסע טעג פון די אוטאָדאָ־פעס האָט מען, צו דער גרויסער צופרידי־הייט פונ'ם נאטספאָרכטיקן המון, אפט פארברענט מתים, וואָס זיינען ארויסגענו־מען געווארן פון די קברים און פאר'משפּט־געווארן צום טויט.

א חדש פאר'ן גרויסן טאָג האָט מען צו־ווייסן געגעבן דער טאָלעדער באפעלערונג אז "דער הייליקער אפּיס וועט איינגעדרע־נען זונטאָג... א פייערלאכן אוטאָדאָפּע פאר'ן כבוד און גרויסקייט פון גאָט'ס נאָמען און פאר דער דערהויבנונג פון אונ־זער הייליקן קאטוליש גלויבן". אינ'ם באשטימטן טערמין, שוין פון פארטאָג אָן, האָבן זיך טויזנטער מענשן פארזאמלט אויף אט דעם גרויסן פלאָץ, אנדערע האָבן זיך אויסגעשטעלט אין רייען ארום דער "פּיעטא דעל קאָמבראָ", וואו דאָס אלץ פאר די שייטערן איז שוין געווען צוגע־גריין.

די צערעמאָניע פלעגט פארקומען אינ'ם פאָלגנדן אופן: דער קעניג, איין האָנט אויפ'ן קרייץ, די צווייטע אויף דער עוואנ־גליע, האָט געשוואוען פאר'ן גרויסן אינ־קוויזיטאר, "צו פארטיידיקן מיט זיין גאנ־צער מאָכט דעם קאטוליש גלויבן און צו רודפ'ן אדער הייסן רודפ'ן די אומגלויביי־קע, וועלכע וועלן זיך קעגנשטעלן דעם דאָזיקן גלויבן... אזוי שווער איך אויף מיין גלויבן און אויף מיין קייזערלאכן וואָרט"

אט אזא מין שבועה האָבן געגעבן אין טאָלעדע: פילפּ 2טער, אין 1559. פי־ליפּ 3טער, אין 1600. אין מאדריד: פילפּ 4טער, אין 1632 און קארל 2טער, אין 1680. דערנאָך איז געהאלטן געווארן א דרשה, דער עיקר'דיקער פונקט פון דער אנטקעגן אונז, הייבט זיך אָן א שעפּעלע אין דער אמת'ן זיינען זיי בלוטדור־שטיקע וועלן". (מתתיהו, 7, 15). דערמיט האָט זיך דער פראָצעס פארענדיקט. די פאר'משפּט'ע האָבן אויסגעזעען צו זיין גלייכגילטיק צו אלעמען. מ'האָט זיי נאָך פאראויס צו וויסן געגעבן דעם פסק־דין, און דער עפנטלאכער פראָצעס איז נאָר געווען א פארמעלע זאך. די הונדערט טויי־זענט קעפּיקע פראָצעסיע האָט זיך דאָ־מאלט געלאָזט גיין צום גרויזאמען אָרט, וואו דער פסק איז אויסגעפירט געווארן (וועגא). די, וואָס האָבן תשובה געטאָן אינ'ם לעצטן מאָמענט, זיינען נים פאר־ברענט געווארן. מ'האָט זיי געטאָן א חסד אז מ'האָט זיי דערשטיקט נעבן דעם פייער. די אבער וואָס זיינען פארבליבן ביי זייער'ן, האָבן געמוזט אויסטרינקען דעם כוס ביז'ן לעצטן טראָפּן. איינער נאָכ'ן אנדערן זיינען זיי ארויפגעגאנגען אויף די שייטערן, שוין האלב טויטע פון ליידן און פיין. יונגע נלחים האָבן אָנגעלייגט אָרום זיי שטיקער האלץ, די פייערדיקע צונגען האָבן געברענט, געטאנצט. דאָס פלאָץ איז אנגעפיולט געווארן מיט רויך, און דאָס פאָלק האָט ווילד געשריען פון פרייד און צופרידענהייט ביי יעדן נייעם קרבן. און דורך דעם רעש און רויך, האָט מען גע־קאָנט הערן דעם דערשטיקטן געשריי פון די שאטרבענדע: "שמע ישראל ד' אל־הינו, ד' אחד".

— 6 —

כ'האָב אנגעכאפּט מיין באגלייטער פאר דער האנט, "בענוג שוין, בענוג שוין, מיין פאטער, לאמיר זיך אומקערן צו די לעבע־דיקע".

ער האָט געשוויגן. ער האָט אויך אויס־געזעען צו זיין זייער אויפגערעגט.

— דערקלערט מיר, פאטער מיינער, — אויב איר קאָנט, — דאָס דאָזיקן טראגישן רעטעניש. ווי אזוי איז מעגלאך געווען, אז דער גלויבן פון ליבע האָט געקאָנט אויסגערוטן אזא ווילדע, אכזריות'דיקע שנאה? ווי אזוי האָבן קאָנען דויערן די דאָזיקע רציחות אין משך פון דריי דורות אן א שטערונג? איר קאָנט. נעווים דעם סעקרעטאר פון דער איינקוויזיציע. דון לא־רענטע, וועלכער איז אינ'ם יאר 1806 אנ־גענומען געווארן אין דער טאָלעדער קאָ־טעדראל אלס ראש און מנהיג. ער האָט א סך יאָרן פון זיין לעבן אויסגעגעבן צו דורכשטודירן פרטים'ווייז די איינקוויזיציע, און ער האָט פארענטלאכט די רעזולטאטן פון זיינע פארשונגען אין זיין גרויסן בוך: "די קריטישע געשיכטע פון דער שפּאנ־שער איינקוויזיציע, (פאריז, 1815). אין אט דעם בוך רעכנט לארענטע אויס, אז אינ'ם משך פון די דאָזיקע דריי דורות זיינען דריי הונדערט טויזנט מענשן פאר־ברענט געווארן און דריי מיליאָן פארטריבן געווארן. לאמיר אפילו אנגענומען, אז לארענ־טע האָט אפילו מנזם געווען. די צאָל פון דורך אנדערע מענשן, ווי פ.א.ין ביז איצט געשעען. זיי בעטן, אז מיר זאָלן זיך קיינ־מאָל מער נים פיינט האָבן און מיר זאָלן זיך קיינמאָל מער נים רודפ'ן בלויז דער־פאר, וואָס אונזערע גלויבנס זיינען פאר־שיידענע. זיי בעטן פאר א נייע הארץ און א נייעם גייסט אין אונז אלע.

נערירט האָט דער גלח מיר אויסגעצויגן די האָנט צום געזעגענען און האָט זיך אנ־גערופן:

— מיר וועלן אויך בעטן דערויף!

מיין באגעגעניש מיטן רמב־ם

אויף די נאסן פון קארדאָווא הערשט אז אומדערטרעלאכע היץ. די זון וואַרפט אירע ווייסע שטראלן, די הייזער זיינען געפארבט מיט קאלך און די ערד, אן אנ־געבראטענע, ווי אין א מדבר, איז באדעקט מיט א ווייסן דורכזיכטיקן שלייער. דער גאדאלקיווער פליסט א פארשלאפענער און א מידער; די איינוואוינער, פארמאטערטע, זיצן אויף די טעראסעס פון די קאפּע־שריבן אויף דער איינציקער גרויסער נאס, וואָס פירט פונ'ם וואקזאל צו דער אלטער שטאט. כ'האָב נים געהאט קיין צייט צו לייגן. אכט אויף דער היץ און כ'האָב זיך געלאָזט גיין צום אלטן בריק פון די רוי־מער, וועלכער צעפּיגט זיך אין א טעלאנ־כאלישער, אָבער פרעכטיקער סביבה. דאר־טען פילט מען שטאנקער ווי ערגעץ. וואו אין אלע אלעמען דאָס טראגישקייט פון א נעפאלענער גרויס־קייט, וואָס דרוקט אויף אט דער שטאט. אבער זייער געקליידטע דיינער פון דער הויז אָן לארדס, איז זיי די א'י פראגע נים געלעגן אויב אין זיין פרוי, ווי אויפן קומען פון א קליין שטעטל ז — שטייט א וואנט וואָס ווי, פאר דער צייט, וואָס ע ווען אין אמעריקע אליין, אן ער געווארן נאר אן אנדערער מאקומען אנדערע באגריפן ו און אן אנדער געשמאק וועגן האָט דאָ אין אמעריקע פאר נאנצן יחוס פון זיין פרוי. ער לארן דעם זין דערפאר און ע נישט נעדיינט, אז זי איז פון א שיינער און חסידישער אן ער. — פון א פראָסטער נעבעטער פאמיליע. אין אלע אנ־נאלייצע איז געווען זייער חש ער דאָ פארגעסן. אין אים הא וועקט די תאוה צום לעבן. ע געפיל וואָס ער האָט באקומ פון זיין משפחה. די פרוי אהער געקומען די זעלבע ווי

נעמט לאנגע שפּ
זאָגט מען פעטע

(פארטזעצונג)

נאָך מיט זעכצן יאר צוריי האָט אריבערגענומען זיין פו קינדער קיין אמעריקע — ווי נאָך נישט געווען אזוי רייך און האָט נעארבעט שווער ז לעבן — האָט ער גלייך ד צווישן אים און זיין פרוי, וו קומען פון א קליין שטעטל ז — שטייט א וואנט וואָס ו זיי. פאר דער צייט, וואָס ע ווען אין אמעריקע אליין, אן ער געווארן נאר אן אנדערער באקומען אנדערע באגריפן ו און אן אנדער געשמאק וועגן האָט דאָ אין אמעריקע פאר נאנצן יחוס פון זיין פרוי. ער לארן דעם זין דערפאר און ע נישט נעדיינט, אז זי איז פון א שיינער און חסידישער אן ער. — פון א פראָסטער נעבעטער פאמיליע. אין אלע אנ־נאלייצע איז געווען זייער חש ער דאָ פארגעסן. אין אים הא וועקט די תאוה צום לעבן. ע געפיל וואָס ער האָט באקומ פון זיין משפחה. די פרוי אהער געקומען די זעלבע ווי

דאָס לאנד צווישן מזרח און מערב

רייזע־איינדרוקן פון שפּאנ'יע און פארטוגאליע פון מ. ערנפרייז, הויפּט ראבינער אין שטאקהאלם.

אידיש פון ק. א. בראסער

(פארזעצונג)

— 5 —

דער גלח האָט זיך פארטראכט. שווייי־גענדיק האָבן מיר פארגעזעצט אונזער טרויעריקן שפּאציר דורך די שרעקלאכע ערטער פון דער איינקוויזיציע. אט דאָ, אנטקעגן אונז, הייבט זיך אָן א טונקל זייט־טיק געסל, דורך וועלכן מ'האָט געשלעפּט די שולדיקע צו דער אויספאָרשונג: דאָ האָבן זיי זיך געקאָרטשעט אין אומסמענ־לאכע ליידן אונטער די טייוולאנישע אויגן פון תליינים. אויף די ווענט, איבער די קעפּ פון די אומגליקלאכע, זיינען געווען אויפ־געהאנגען אין די הונדערטער קרייצן, ענ־לאכע דראעגדע שווערדן: ס'איז געווען די "וויא דאָלאָראזא". דער וועג פון ליידן און פיין פון אט די קרושים. איצט נעפי־נען מיר זיך פאר'ן גרויסן פלאָץ, וואו, דער קעניג און דאָס פאָלק פלעגן זיך צוזוים־זאמלען, כדי זיך צו צוקוקן צו די פייערלאָ־כע אויטאָדאָפּעס. אויף דעם דאָזיקן אָרט פלעגט מען ברויינגען צופירן די הונדערטער פאר'משפּט'ע, אנגעטאָן אין זייערע חרטה־העמדלאך. חדשים לאנג דאָ מען זיי צו־ערשט געפייניקט אויפ'ן אכזריות'דיקן אופן. די "אפּטרייניקע" האָט מען פארמוי־טיקט לעבעדיקערהייט. מ'האָט אפילו די ערט לעבעדיקערהייט. מ'האָט אפילו די טויטע נים געלאָזט צו רו. די פאר'חש'טע האָבן געקאָנט ווערן גע'משפּט נאָך זייער טויט. אין די גרויסע טעג פון די אוטאָדאָ־פעס האָט מען, צו דער גרויסער צופרידי־הייט פונ'ם נאָטספאָרכטיקן המון, אפט פארברענט מתים, וואָס זיינען ארויסגענו־מען געווארן פון די קברים און פאר'משפּט־געווארן צום טויט.

אומדערוואַרטעטע סורפּרייזן דערוואַר־טען אונז אין ענגלישן הויז אָן לארדס. א לארד איז חלילה נים צו פארוועקסלען מיט א איינפאכן בשור'ודם, מיט א מיט־גליד פון הויז אָן קאָמאָנס, דאָס אונ־טערהויז פון פארלאמענט. די ענגלישע קאָנסטיטוציע נים גרעסערע רעכט צום לארד ווי צו דעם איינפאכן דעפּוטאט. בשעת א שיכות איבער א געוויסער פראגע קאָן פארקומען אין הויז אָן קאָ־מאָנס נאָר מיט דער דערלויבעניש פון דעם פארזיצנדער אָדער "ספּיקער"", קאָן זיך אין הויז אָן לארדס אנטוויקלען א דעבאטע איבער יערער פראגע. אפט מאָל קאָנען דאָ שעה'ן לאנג אזעלכע פראגן באהאנדלט ווערן וועלכע זיינען איבער־הויפּט נים אויפן סדר־היום. די לארדן "נעמען זיך זייער צייט".

מיט גרויס אינטערעס האָט מען אין לאנדאנער קרייזן דעריבער דערוואַרטעט וואָס וועט זיין דער רעזולטאט פון דער פראגע וועלכע לארד איזלינגטאָן האָט גע־שטעלט בנוגע דער לאגע אין ארץ־ישראל. אין הויז אָן קאָמאָנס קאָן דער דר־פּוטירטער נאָר שטעלן די דירעקטע פראגע, אָבער אין הויז אָן לארדס קאָנען זיך אריינמי־שען, פרעגן און ענטפערן, דיסקוטירן דיסקוטירן אזוי לאנג אין אזוי ברייט ווי זייער לארדישע האַרץ גלוסט נאָר. און ווען די ברענענדיקע פראגע פון ארץ־ישראל איז געשטעלט געווארן פאר די דערקלערונג פון לארדן וועט עס דאָ נעבן זיין ערשטע פארענטלאכונג פון דעם "וויסן בוך".

אפּאָסיליר איז איינער פון די לעבעדי־קע סאָציאליסטישע אויטאָפּיעס צווישן די לארדן. פאר יאָרן האָט ער נעקעמפט קעגן זיי. זיין גורל — אָדער אפשר נאָר דער ערשטער פריינט אונטער די לארדן זיי־ער קליין בשעת דער גרעסטער טייל איז אויסגעשפּראָכען אנטי ציוניסטיש. הויפּט סיבה פון דער פיינטשאפט איז אפשר דאָס וואָס די לארדן זיינען "קאָ־לאָניאל" געזינט און "קאָלאָניאל" גע־שול'ט. אלס בלויז־בלוטיקע אריסטאָקראָ־טען האָבן זיי בסבע פיינט דעם אידן. באשטייענדיק צום גרעסטן טייל פון אויסגערינגע באאמטע אָדער מיליטער־טויטן און זיי בריטישע קאָלאָניעס קאָנען לייס פון זיי אין שעצן דעם כוח פון די אראבער באטראכטן אבער די אמעריקאָניש־אידי־שע ווי אויף ענגליש־אידישע פּלוטאָקראָ־טיע.

קיין פּאזיטיווע קראפט באזיצט דאָס הויז אָן לארדס נים. ס'איז דער ערנ־סטער "מושב זקנים" פאר מיטגלידער

הויז אָף לאָרדס דעבאטע איבער ארץ־ישראל

(א בריוו פון לאנדאָן) (ספּעציעל פאר ד. א. וו. דורך "איטא") פון א. ז. פען

פון פריער'דיקע קאבינעטן וועלכע מען וויל נים האָבן אין וועג, א מקום מנוחה פאר פרעמיער און מיניסטאָרן, וועלכע האָבן זיך "אויסגעאַרבעט" און מיליטע־רישע פירער וועלכע האָבן זיך אויסגע־דינט. אמת, די לארדן האָבן דאָס וועטא רעכט איבער אלע באשלוסן פון דעם פארלאמענט. זיי פארציען אפּט מאָל די דורכפירונג פון א נייעם געזעץ, אָבער אזעלכן וועג זיי געברויכן זייער רעכט פון וועטא, ווייל דאָן קאָן דער פרעמיער מי־ניסטער גלייך באשטימען א פאָר הונ־דערט נייע לארדן פון זיינע פריינט וועל־כע וועלן בילדן דאָן די מאיאָריטעט פון הויז אָף לארדס. אזא פאל איז מאָקע גע־שען קורץ פאר דער מלחמה, ווען לאיד דזשאָרדזש, דאָמאָלסט א היציקער און יונגער פרעמיער האָט באשטימט, ווען דער הויז אָף לארדס האָט געשטימט קעגן אים, א פאָר הונדערט נייע לארדן...

דער ווערט פון דער ארץ־ישראל דע־באטע איז הויז אָף לארדס איז געווען אלזאָ מער פון מאָראלישן ווי פון פאָ־ליטישן ווערט, ווייל ווען אפילו דאָס הויז אָף לארדס אונטערשטיצט לארד פאָס־פילד'ן, וואָלט דאָס נים געהאט דעם זעל־בען ווערט ווי ווען אזא שטעלונג וואָלט אָנגענומען געווארן אין אונטער הויז. דער שטארקער אינטערעס איז אָבער אויסגעגרופן געווארן דורך דעם וואָס אפּאָסיליר זעלבסט איז א מיטגליד פון הויז אָף לארדס. אין הויז אָף קאָמאָנס קאָן דער דר־פּוטירטער נאָר שטעלן די דירעקטע פראָ־גע און קריגן אמאָל א דירעקטן און אמאָל אויף אן אומדירעקטן ענטפער. אין הויז אָף לארדס, קאָן אָבער דער לארד, מאָ־טיווירן זיין פראגע און זיך אריינלאָזן אין אלגעמיין פראגע געווארן דורך דעם וואָס אנדערע לארדן קאָנען זיך אריינמי־שען, פרעגן און ענטפערן, דיסקוטירן דיסקוטירן אזוי לאנג אין אזוי ברייט ווי זייער לארדישע האַרץ גלוסט נאָר. און ווען די ברענענדיקע פראגע פון ארץ־ישראל איז געשטעלט געוו